

Original Article

Foster Care, a New Approach in Iranian Legal System for Ensuring the Right to Family for Orphaned Children and Children Without an Effective Guardian

Samin Ahmadnia^{✉1}, Alireza Ganjkanlo²

1 Consultant of the National Body Child Rights, Ministry of Justice, M.sc in Private Law, Mofid University, Qom, Iran.

2 Judge, Head of judicial complex for child protection Protection of Tehran Prosecutor's Office, Tehran, Iran.

Received: 2025/04/11

Revised: 2025/08/06

Accepted: 2025/08/19

DOI: 10.48308/jfr.2025.239450.1960

Highlights

- The "Foster Care Procedure for Orphaned Children and Children without an Effective Guardian approved on 2023/08/16" established another institution called "Foster Care" to reduce cases of child deprivation from the family, prepare the child for returning to the biological family or entering an alternative family, and protect the child from the harms of being kept in environments other than the family, such as welfare organization care centers.
- Placing a child in "foster care" with a host family is carried out by the Welfare Organization and outside the judicial process, and is achieved more quickly compared to other similar institutions. Moreover, the aforementioned procedure determines the conditions of applicants and the granting of foster care in a way that makes this institution more accessible compared to adoption.
- Foster care is not limited to a specific time frame and will continue until the foster care is canceled, or the child is reunited with the biological family, or his status is converted to adoption.

Extended Abstract

Introduction: "Having a family" is considered a fundamental right for every child, given the essential role that the family plays in the process of growth and socialization. However, orphaned and maltreated children are deprived of this right, exposing them to significant developmental and psychological risks. International documents, particularly Articles 5, 9, 10, and 18 of the Convention on the Rights of the Child (adopted by the UN General Assembly on November 20, 1989), alongside domestic Iranian laws—including Article 10 and Paragraph 2 of Article 21 of the Constitution, and Articles 1104, 1168, 1175, and 1178 of the Civil Code—have addressed the right of every child to a family. Article 2 of the Law on the Protection of Unaccompanied and Abused Children and Adolescents (2013) entrusts matters related to the guardianship of such children to the State Welfare Organization. Article 36 of this law mandates that executive regulations be prepared to determine the framework for the Welfare Organization's duties regarding the care of unaccompanied and abused children and the manner of assigning their guardianship to qualified families and institutions. These regulations were approved on 04/14/1394, with amendments on 01/20/1402. Article 13 of the annex authorizes the Welfare Organization to temporarily entrust orphaned and abused children to qualified families, either directly or through family-based care institutions, pending final judicial determination. To implement this, the Foster Care Procedure for Orphaned and Abused Children and Adolescents was approved on 25/05/1402, establishing a new institution called "Foster Care" (temporary care) to ensure that no child is deprived of the right to enjoy a family, even temporarily.

Findings: The Foster Care institution consists of caring for and raising a child in a host family from the time the child is entrusted by the Welfare Organization until the child rejoins the biological family, is placed with another family through foster care or adoption, returns to welfare care centers, or transitions from temporary care to adoption within the same host family. The institution is designed with three

primary objectives: (1) reducing cases of child deprivation from the family, (2) preparing the child for returning to the biological family or entering an alternative family through adoption, and (3) protecting the child from the harms of institutional care in welfare centers. The process is non-judicial, conducted by the Welfare Organization outside judicial authorities, enabling faster implementation compared to other similar institutions. The entrustment is not limited to a specific period and continues until reunification with the biological family, except in cases of cancellation as foreseen in Article 69 of the Foster Care Procedure. If reunification becomes impossible (per Article 72), the temporary care institution prepares the child for adoption. At this stage, if the host family wishes, measures are taken to change the status from host family to replacement family, creating a priority right for the host family to adopt the child. If the host family is unwilling, the Welfare Assistance Unit arranges for the child to be placed in another foster family within the support program.

Discussion: The findings indicate that the Foster Care institution represents a significant advancement in Iran's child protection system, addressing a critical gap in providing family-based care for orphaned and abused children. By establishing a non-judicial, expedited process, the procedure facilitates quicker placement in family environments, reducing the duration of institutional care and its associated harms. The institution's design aligns with international standards articulated in the Convention on the Rights of the Child, particularly the principles of the best interests of the child and the right to family life. The emphasis on reunification with the biological family, supported by educational and empowerment measures, reflects a commitment to preserving family ties whenever possible—a principle consistent with both international human rights frameworks and Iranian domestic law. The priority right granted to host families in adoption cases further demonstrates a child-centered approach that prioritizes continuity and stability in caregiving relationships. Moreover, the integration of this institution with the broader framework of child protection policies—including the Executive Regulations of Article 6 of the Law on the Protection of Children and Adolescents (approved 1400)—suggests a coherent policy direction aimed at supporting and empowering both the child and the biological family. However, potential limitations include the lack of clear mechanisms for monitoring host family suitability, the absence of long-term outcome data, and the risk of inconsistencies in implementation across different regions. Future research should evaluate the effectiveness of the Foster Care institution in achieving its stated objectives, including child well-being, successful reunification rates, and the quality of care provided by host families.

Conclusion: In conclusion, the Foster Care Procedure for Orphaned and Abused Children and Adolescents, approved on 25/05/1402, establishes a vital institution aimed at ensuring that no child is deprived of the right to a family, even temporarily. By providing a non-judicial, accessible, and flexible framework for temporary family-based care, this procedure addresses the immediate needs of vulnerable children while preserving the possibility of reunification with biological families or transition to adoption. The institution reflects a progressive alignment with international human rights standards and domestic legal commitments, emphasizing the child's best interests, family preservation, and the prevention of institutional harms. The findings underscore the importance of continued monitoring, evaluation, and refinement of implementation practices to ensure that the institution achieves its full potential in protecting and promoting the rights of orphaned and abused children. Ultimately, the Foster Care institution represents a meaningful step forward in Iran's child welfare system, offering a model for other jurisdictions seeking to balance the urgent need for family-based care with the long-term goal of family reunification and stability.

Keywords: Child rights, foster care, adoption, reunification, right to family.

How to cite: Ahmadnia,S and Ganjkanlou,A . (2025). Foster care, a new approach in Iranian legal system for ensuring the right to family for orphaned children and children without an effective guardian. Journal of Family Research, 21(4), 150-162. doi: 10.48308/jfr.2025.239450.1960

✉Corresponding Author Email Address: Email: <mailto:samin.ahmadnia@gmail.com>

Copyright: © 2026 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the creative commons attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

مقاله پژوهشی

«مراقبت موقت»، راهکار نظام حقوقی ایران جهت تأمین حق برخورداری از خانواده برای

کودکان بی سرپرست و بدسرپرست

ثمین احمدنیا[✉]، علیرضا گنج خانلو^۲

۱. مشاور مرجع ملی حقوق کودک وزارت دادگستری، کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشگاه مفید، قم، ایران.
۲. قاضی دادگستری، سرپرست مجتمع حمایت از اطفال و نوجوانان دادرسی عمومی و انقلاب تهران، تهران، ایران.

دریافت مقاله: ۱۴۰۴/۰۱/۲۲ دریافت نسخه اصلاح شده: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵ پذیرش مقاله: ۱۴۰۴/۰۵/۲۸

DOI: 10.48308/jfr.2025.239450.1960

نکات برجسته

- «شیوهنامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲/۰۵/۲۵» یک نهاد دیگری با عنوان «مراقبت موقت» را تاسیس نمود تا ضمن کاهش موارد محرومیت کودک از خانواده، او را برای بازگشت به خانواده زیستی یا ورود به خانواده جایگزین آماده نماید و کودک را از آسیب‌های نگهداری در محیط‌هایی غیر از خانواده نظیر مراکز نگهداری بهزیستی مصون بدارد.
- سپردن کودک در قالب «مراقبت موقت» به خانواده توسط سازمان بهزیستی و خارج از فرایند و مراجع قضایی صورت می‌گیرد و در مقایسه با سایر نهادهای مشابه سریع‌تر حاصل می‌شود. علاوه بر این شیوهنامه مذکور شرایط متقاضیان و اعطای مراقبت موقت از کودک را به نحوی تعیین نموده‌است که این نهاد در مقایسه با فرزندخواندگی قابل دسترسی‌تر باشد.
- مراقبت موقت بدون آنکه محدود به بازه زمانی مشخصی باشد تا زمان لغو مراقبت موقت یا بازپیوند کودک به خانواده زیستی یا تبدیل وضعیت وی به فرزندخواندگی ادامه خواهد داشت.

چکیده: «برخورداری از خانواده» با توجه به نقش اساسی که خانواده در فرایند رشد و جامعه‌پذیری کودک دارد، به عنوان یک «حق» به شمار می‌رود ولی کودکان بی سرپرست و بدسرپرست از حق برخورداری از خانواده محروم هستند. به همین دلیل اسناد بین المللی و قوانین و مقررات داخلی به طرق مختلف نظیر تعیین قیم، امین یا اعطای فرزندخواندگی به دنبال تأمین این حق برای این دسته از کودکان هستند تا از آثار نامطلوب فقدان خانواده بر تربیت، جامعه‌پذیری و آینده کودک پیشگیری نمایند. علاوه بر نهادهای جایگزین فوق، «شیوهنامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲/۰۵/۲۵» یک نهاد دیگری با عنوان «مراقبت موقت» را تاسیس نمود تا ضمن کاهش موارد محرومیت کودک از خانواده، او را برای بازگشت به خانواده زیستی یا ورود به خانواده جایگزین آماده نماید و کودک را از آسیب‌های نگهداری در محیط‌هایی غیر از خانواده نظیر مراکز نگهداری بهزیستی مصون بدارد. سپردن کودک در قالب «مراقبت موقت» به خانواده توسط سازمان بهزیستی و خارج از فرایند و مراجع قضایی صورت می‌گیرد و در مقایسه با سایر نهادهای مشابه سریع‌تر حاصل می‌شود. علاوه بر این شیوهنامه مذکور شرایط متقاضیان و اعطای مراقبت موقت از کودک را به نحوی تعیین نموده‌است که این نهاد در مقایسه با فرزندخواندگی قابل دسترسی‌تر باشد. مراقبت موقت محدود به بازه زمانی مشخصی نبوده و تا زمان لغو مراقبت موقت یا بازپیوند کودک به خانواده زیستی یا تبدیل وضعیت وی به فرزندخواندگی ادامه خواهد داشت.

کلیدواژه‌ها: حقوق کودک، مراقبت موقت، فرزندخواندگی، بازپیوند، حق برخورداری از خانواده.

استناد به این مقاله: احمدنیا، ث. و گنج‌خانلو، ع. (۱۴۰۴). مراقبت موقت، راهکار نوین نظام حقوقی ایران جهت تأمین حق برخورداری از خانواده برای کودکان بی سرپرست و بدسرپرست. خانواده‌پژوهی، ۲۱(۴)، ۱۵۰-۱۶۲. doi: 10.48308/jfr.2025.239450.1960

✉ نویسنده مسئول: samin.ahmadnia@gmail.com

مقدمه

دوره کودکی یکی از اصلی‌ترین مقاطع زندگی افراد و پایه‌گذار مسیر آینده آنهاست. از این‌رو کودکان به عنوان یکی از مهمترین اقشار جامعه نیازمند توجه و مراقبت ویژه‌ای می‌باشند. در این خصوص، خانواده به عنوان نخستین محیط اجتماعی که کودک وارد آن می‌شود نقش و رسالتی اساسی برعهده دارد (شارع‌پور^۱، ۱۳۹۲: ۲۳۲)؛ بطوریکه علاوه بر مراقبت از کودک و تامین نیازهای رشدی وی، تکلیفی قانونی و عرفی مبنی بر تربیت و جامعه‌پذیر نمودن کودک را نیز برعهده دارد تا کودک را برای دوره بزرگسالی و زندگی مستقل در جامعه آماده کند (مهدوی و دیگران^۲، ۱۳۹۹: ۳۵) و از این طریق او را به عنصری مطلوب، بهنجار و مفید برای جامعه تبدیل نموده و موجب سعادت او و اعتلای جامعه گردد. براین اساس گفته می‌شود کیفیت و الگوی رفتاری افراد در جامعه در دوران کودکی و در محیط خانواده پایه‌گذاری می‌شود (پیوندی^۳، ۱۴۰۱: ۳۱۶) و با توجه به نقش خانواده در سعادت کودک، برخورداری از خانواده یکی از حقوق بنیادین بشر و در رأس آن، کودک است (نیازپور^۴، ۱۳۹۱: ۱۹۱) که به عنوان حقی ثابت و تغییرناپذیر به شمار می‌رود (کریمی و چلبی^۵، ۱۳۸۷: ۲۲۰). این مهم موجب توجه ویژه قانونگذاران و سیاستگذاران به مسئله «لزوم برخورداری کودک از خانواده» گردیده تا قوانین و مقررات مختلف داخلی و بین‌المللی بدان بپردازند. در این راستا «پیمان‌نامه حقوق کودک، مصوب ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ مجمع عمومی سازمان ملل متحد» به عنوان مهم‌ترین سند بین‌المللی در زمینه حمایت از حقوق کودکان در مواد ۵، ۹، ۱۰ و ۱۸ به «حق برخورداری کودک از خانواده» پرداخته‌است. در قوانین داخلی نیز مصوبات مختلفی به این مهم پرداخته‌اند که مهم‌ترین آنها عبارتند از اصل ۱۰ و بند ۲ اصل ۲۱ «قانون اساسی» و مواد ۱۱۰۴، ۱۱۶۸، ۱۱۷۵ و ۱۱۷۸ «قانون مدنی»، ماده ۵۵ منشور حقوق شهروندی مصوب ۱۳۹۵، ماده ۵ سند ملی حقوق کودک و نوجوان مصوب جلسه ۸۰۶ مورخ ۲۱/۱/۱۳۹۷ شورای عالی انقلاب فرهنگی». با این حال یکی از چالش‌های موجود در این حوزه، تأمین «حق برخورداری از خانواده» برای کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست است. با توجه به بندهای «ث» و «ج» ماده ۱ «آیین‌نامه اجرایی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۴» ناظر به ماده ۸ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» کودک بی‌سرپرست، کودکی است امکان شناخت هیچ یک از پدر، مادر و جد پدری وی وجود نداشته‌باشد یا هیچ یک از ایشان و وصی منصوب ازسوی ولی قهری در قید حیات نباشند. کودک بدسرپرست نیز کودکی است که سرپرستی وی به موجب حکم مرجع قضایی صالح به سازمان بهزیستی سپرده شده است اعم از آنکه هیچ یک از ولی خاص یا مادر کودک صلاحیت سرپرستی کودک را حتی با ضم امین یا ناظر نداشته باشند. همانطور که از تعاریف فوق مشخص است این دسته از کودکان یا بطور کلی از نعمت خانواده محرومند یا خانواده بنا بر دلایلی کارکرد مطلوب خود را از دست داده و با حکم مقام قضایی کودک از محیط خانواده جدا شده‌است یا خود خانواده از نگهداری فرزندشان سر باز زده و او را رها نموده‌اند. قانونگذار در قوانین مختلف در جهت رفع این چالش کوشیده‌است؛ بطوریکه در قانون مدنی و قانون امور حسبی تلاش شده‌است با تعیین قیّم و امین امور مرتبط با کودک بلا تصدی نماند همچنین در «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» نهاد «فرزندخواندگی» پیش‌بینی شده‌است. ولی با وجود این نیز «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست» در مورخ ۱۴۰۲/۰۵/۲۵ به تصویب رسید و برای حل مسئله محرومیت کودکان از خانواده یک

نهاد دیگر را با عنوان جدید «مراقبت موقت» ذکر نمود تا بهره‌مندی کودک از خانواده را تسهیل و تسریع نماید.

پژوهش حاضر بصورت توصیفی و تحلیل مفاد و محتوای قوانین و مقررات مربوط به حمایت از کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای ضمن بررسی پژوهش‌های مرتبطی که در قالب کتاب، مقاله، پایان‌نامه و رساله صورت پذیرفته به دنبال بررسی این پرسش است که لزوم تأسیس نهاد «مراقبت موقت» چه بوده و «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲/۰۵/۲۵» چه افزوده‌ای بر نظام حقوقی ایران در حمایت از کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست دارد. فرضیه پژوهش بر این اساس شکل گرفته که هدف از تأسیس نهاد «مراقبت موقت» این بوده که نهادی مشابه فرزندخواندگی ایجاد گردد که در عمل مشکلات و موانع موجود در مسیر اعطای فرزندخواندگی را نداشته‌باشد تا کودکانی که در مراکز نگهداری بهزیستی هستند سریعاً وارد محیط خانواده گردند.

با این حال جهت پاسخ به پرسش موضوع پژوهش، در گام نخست به بررسی نهاد تازه تأسیس «مراقبت موقت» در نظام حقوقی ایران پرداخته می‌شود و در گام دوم وجه تمایز این نهاد با نهادهایی چون فرزندخواندگی، قیمومت و... که پیش از این در نظام حقوقی ایران وجود داشته‌اند مورد بررسی قرار می‌گیرد.

پیش از ورود به بحث لازم به ذکر است، با تأسی از ماده ۱ پیمان نامه حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ سازمان ملل متحد که جمهوری اسلامی ایران نیز به موجب «قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۰۱» به آن پیوسته و به موجب ماده ۹ قانون مدنی در حکم قانون تلقی شده و لازم الاجرا است، منظور از «کودک» در این پژوهش، هر فرد زیر ۱۸ سال تمام شمسی است بنابراین استفاده از لفظ «نوجوان» که طبق بند «ب» ماده ۱ «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» به افراد بالغ زیر ۱۸ سال (کودک بالغ) اطلاق می‌شود، در کنار لفظ «کودک» عبارت زائدی بوده و از استعمال آن خودداری گردیده و در متن پژوهش جز در موارد ذکر عنوان مقررات، لفظ عام «کودک» بکار می‌رود.

۱. مفهوم و مبنای نهاد مراقبت موقت

«شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست» مصوب ۱۴۰۲/۰۵/۲۵ به عنوان جدیدترین سیاستگذاری حقوقی است که در حوزه حمایت از کودکان در جمهوری اسلامی ایران شکل گرفته است و به صورت تخصصی، حق برخورداری کودک از خانواده را مورد نظر قرار داده است. از این‌رو در ادامه مفهوم، مبنای قانونی و هدف تأسیس نهاد مراقبت موقت مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۱- مفهوم مراقبت موقت

بند ۱۵ ماده «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» به تعریف مراقبت موقت پرداخته است. بر این اساس مراقبت موقت عبارتست از نگهداری و پرورش کودک در خانواده میزبان از زمان سپرده‌شدن وی توسط سازمان بهزیستی به خانواده میزبان تا زمان بازپیوند کودک به خانواده زیستی خود یا واگذاری سرپرستی او به خانواده‌ای دیگر در قالب مراقبت موقت و یا فرزندخواندگی یا بازگشت مجدد کودک به مراکز نگهداری بهزیستی یا تبدیل وضعیت نگهداری کودک از مراقبت موقت به فرزندخواندگی در همان خانواده میزبان. در بند ۱۲ ماده ۱ این شیوه‌نامه به خانواده‌ای که در قالب مراقب موقت نگهداری از کودک را عهده‌دار می‌شود، «خانواده میزبان» گفته می‌شود.

۲-۱- مبنای قانونی تاسیس نهاد مراقبت موقت

ماده ۲ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» امور مربوط به سرپرستی کودکان موضوع این قانون را به سازمان بهزیستی کشور سپرده است. ماده ۳۶ این قانون مقرر می کند: «به منظور انجام صحیح مسؤولیت پذیرش، نگهداری و مراقبت، حضانت و سرپرستی کودکان بی سرپرست و بدسرپرست توسط سازمان بهزیستی کشور و اختیار واگذاری سرپرستی آنان به خانواده های واجد شرایط و مؤسسات، آیین نامه اجرایی این قانون... تهیه و به تصویب هیأت وزیران می رسد.» بنابراین آیین نامه اجرایی می بایست به دنبال تعیین چهارچوب تکالیف سازمان بهزیستی در خصوص ۱- نگهداری از کودکان بی سرپرست و بدسرپرست و ۲- چگونگی واگذاری سرپرستی این کودکان به اشخاص حقیقی و حقوقی باشد. آیین نامه مذکور در تاریخ ۱۳۹۴/۰۴/۱۴ به تصویب رسید ولی درخصوص مورد دوم، یعنی تعیین چگونگی واگذاری سرپرستی کودکان تحت نگهداری سازمان بهزیستی توسط این سازمان ساکت بود، به همین دلیل در تاریخ ۱۴۰۲/۰۱/۲۰ الحاقات و اصلاحاتی در این آیین نامه اعمال گردید و ماده ۱۳ الحاقی مقرر نمود: «سازمان بهزیستی می تواند کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست را که به دستور مرجع قضایی به این سازمان سپرده می شوند، تا تعیین تکلیف نهایی در مرجع قضایی، به طور موقت راساً یا از طریق مؤسسات مراقبت خانواده محور به خانواده ها دارای صلاحیت بسپارد. تبصره- شیوه نامه اجرایی این ماده... تهیه و پس از تایید وزیر دادگستری اجرا می شود.» نهایتاً «شیوه نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست» در مورخ ۱۴۰۲/۰۵/۲۵ به تصویب رسید تا هیچ کودکی تحت هیچ شرایطی ولو بطور موقت از «حق برخورداری از خانواده» محروم نگردد.

۳-۱- کودکان موضوع نهاد مراقبت موقت

همانطور که بیان شد طبق ماده ۳۶ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» یکی از اهداف و مبنای قانونی تصویب «آیین نامه اجرایی قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۴» و «شیوه نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲»، تعیین شیوه واگذاری سرپرستی کودکانی است که بطور موقت یا دائم در مراکز تابع سازمان بهزیستی نگهداری می شوند. با توجه به تعریفی که در مقدمه پژوهش از کودک بی سرپرست و بدسرپرست بیان شد در مواردی ممکن است والدین و ولی خاص کودک در قید حیات نباشند یا ناشناخته باشند و به این سبب کودک، بی سرپرست شناخته شود و طبق ماده ۲ قانون مذکور در مراکز بهزیستی نگهداری شود یا اینکه کودک پدر، مادر، جدپدری یا وصی دارد ولی هیچ یک از آنها صلاحیت سرپرستی از کودک را ندارند و از این رو با حکم مقام قضایی کودک وارد مراکز نگهداری بهزیستی شود. موارد بی سرپرست شناخته شدن کودک به شرحی که گذشت، مشخص است ولی موارد بدسرپرست شناخته شدن کودک امری قضایی است که مقام قضایی با بررسی مقررات موجود بدان حکم می دهد. یکی از مواردی که ممکن است طبق آن کودک بدسرپرست تلقی گردد در «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» بیان شده است. بند «ذ» ماده ۱ این قانون به «خطر شدید و قریب الوقوع» و ماده ۳ نیز از «وضعیت مخاطره آمیز» صحبت می کند که در موارد احراز آن لازم است مداخلات حمایتی صورت پذیرد ولی همواره حمایت از کودک در محیط خانواده ی زیستی خود اولویت خواهد داشت.

برای مثال طبق بند «ح» ماده ۳ این قانون، بازماندگی کودک از تحصیل یکی از مصادیق وضعیت مخاطره-آمیز است و لازم است نهادهای متولی حمایت از کودکان با محوریت دادستانی و مددکاران سازمان بهزیستی و در این مورد، وزارت آموزش و پرورش اقدامات لازم را جهت ادامه تحصیل کودک انجام دهند. این وضعیت طبق «دستورالعمل طبقه‌بندی وضعیت‌های مخاطره‌آمیز و بزه‌دیدگی و فوریت‌های مداخله سازمان بهزیستی کشور مصوب ۱۴۰۰» وضعیتی است که فوریت آن «نیازمند بررسی» است؛ یعنی تا ۷ روز برای انجام مداخلات حمایتی فرصت خواهد بود. با این حال ممکن است وضعیت کودک بقدری نامطلوب باشد که نیازمند جدایی وی از خانواده باشد. در این صورت به ترتیبی که در ماده ۳۵ «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» بیان شده‌است، دادستان دستور موقت خروج طفل و نوجوان را از محیط خطر و انتقال او به مکانی مطمئن و امن مانند مراکز بهزیستی یا سایر مراکز مرتبط و یا سپردن به شخص مورد اطمینان را صادر می‌نماید. بنابراین چنانچه مقام قضایی حسب مورد تشخیص دهد حمایت از کودک مستلزم خروج وی از خانواده بوده و حضور وی در آن محیط به مصلحت نیست، می‌تواند کودک را به سازمان بهزیستی بسپارد. در این راستا ماده ۴۵ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» بیان می‌کند: «مراقبت موقت کلیه کودکان و نوجوانان موضوع ماده ۸ قانون (حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲) و ماده ۳ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ که مسئولیت نگهداری آنان از سوی دادسرا یا دادگاه به سازمان بهزیستی سپرده شده‌است، اعم از آنکه در مراکز نگهداری یا محیط‌های دیگری نگهداری شوند، را می‌توان تا زمان تعیین تکلیف قطعی آنان در مرجع قضایی به خانواده میزبان سپرد.»

بنابراین چنین کودکی مشمول تعریف کودک بدسرپرست قرار گرفته و به ترتیبی که بیان شد، وارد مراکز نگهداری سازمان بهزیستی می‌شود تا موانع حضانت یا مواردی که موجب خروج کودک از خانواده شده مرتفع گردد و کودک بتواند به محیط خانواده زیستی خود بازگردد.

۴-۱- هدف مراقبت موقت

با توجه به موارد بیان شده، کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست می‌توانند از طریق نهاد مراقبت موقت وارد خانواده میزبان شوند. ورود این کودکان به خانواده میزبان با هدف ۱- تأمین حق برخورداری از خانواده و تأمین شرایط بهتر برای رشد و تربیت و جامعه‌پذیری در محیط خانواده و ۲- بهبود فرآیند بازگشت کودک به خانواده زیستی یا ورود وی به «خانواده جایگزین» که طبق بند ۱۳ ماده ۱ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» خانواده‌ای است که کودک با تصمیم دادگاه صالح، در یکی از قالب‌های فرزندانخواندگی، قیمومت یا امین موقت به آن سپرده می‌شود و ۳- جلوگیری از آسیب‌های احتمالی است که نگهداری کودکان در محیطی غیر از خانواده می‌تواند برای کودک به همراه داشته باشد (شیری^۷، ۱۳۹۷: ۱۰۹).

درواقع کودکانی که از نعمت برخورداری از خانواده محرومند به دلیل فقدان نهاد اصلی متولی تربیت و جامعه‌پذیری، به نحو مطلوب و متداولی این دوره را طی نمی‌کنند و فرآیند تربیت و جامعه‌پذیری کودک به نحو مطلوب و کارآمدی سپری نمی‌شود و نیازهای عاطفی و روانی وی پاسخ شایسته‌ای دریافت نکرده و ارضا نمی‌شوند (مهدوی^۸، ۱۴۰۳: ۲۵۸) و این موارد می‌توانند مشکلات و ناتوانی‌های را در ایشان ایجاد نماید (کلارک^۹، ۲۰۱۰: ۲۷۵) به همین دلیل به همین دلیل حقوق کودکان و حمایت از آنان بر اساس «نیازهای»

کودک شکل گرفته است (مونرو^{۲۰۰۷}، ۱، ۱۷۲). پژوهش‌ها نشان می‌دهند اغلب بزهکاران در دوره‌های اولیه رشد خود با پاره‌ای از مشکلات و شرایط سخت و نامطلوب و عدم ارضای نیازهای خود مواجه بوده‌اند (کیوسگارد^{۱۱}، ۲۰۰۴، ۱۱۱) رفتارهای ضداجتماعی و بزهکارانه آنها از دوران کودکی شروع شده بود (کسی^{۱۲}، ۲۰۱۱، ۱۷). مطالعات میدانی و تجربی نیز نشان می‌دهند مراکز نگهداری بهزیستی در ایران خصوصاً در مناطق محروم با استانداردهای لازم فاصله زیادی دارند (تجر^{۱۳}، ۱۳۹۹: ۲۳۰۵).

بنابراین نهاد مراقبت موقت علاوه بر اینکه رشد و جامعه‌پذیری مطلوب کودک در محیط خانواده را به ارمغان می‌آورد، یک مکانیسم واسطه و تسهیل‌گر جهت آماده‌سازی کودک است و طی آن کودک بی‌سرپرست مهبیای ورود به فرآیند فرزندخواندگی و خانواده جایگزین می‌شود و کودک بدسرپرست نیز آماده‌ی بازگشت نزد خانواده زیستی خود پس از رفع موانع آنان می‌شود. در این راستا مبحث سوم از فصل سوم «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» با عنوان «آموزش و آماده‌سازی» به دنبال آموزش خانواده میزبان و همچنین ارائه برنامه، سرفصل و محتوا به خانواده میزبان جهت آموزش و توانمندسازی کودک است و اقدامات مددکاری لازم طبق مبحث اول فصل چهارم شیوه‌نامه مذکور جهت حمایت و توانمندی‌سازی کودک و نیل به هدف مراقبت موقت صورت پذیرد که پیش‌تر به تفصیل بیان شد.

۲. ماهیت و شرایط نهاد مراقبت موقت

در مبحث اخیر به بررسی مفهوم مراقبت موقت، خاستگاه قانونی، کودکان موضوع این مدل حمایت و هدف تاسیس این نهاد پرداخته شد. در این مبحث به بررسی ماهیت نهاد مراقبت موقت و شرایط سپردن یک کودک در این قالب به خانواده میزبان و همچنین تمییز این نهاد از سایر عناوین قانونی مشابه پرداخته می‌شود.

۲-۱- ماهیت مراقبت موقت

همانطور که پیش‌تر اشاره شد ماده ۳۶ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» از عبارات اعطای «اختیار» واگذاری سرپرستی کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست به خانواده‌های واجد شرایط سخن گفته که این مفهوم در ماده ۴۵ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» نیز تجلی یافته است. همچنین در مواد ۳۲ الی ۳۸ شیوه‌نامه مذکور^{۱۴} سپردن کودک به خانواده میزبان تشریح شده است که طبق آن، متقاضیان در سامانه ملی فرزندپذیری که توسط سازمان بهزیستی ایجاد می‌شود ثبت نام و تشکیل پرونده می‌دهند و ابتدا کارشناس بهزیستی شهرستان متقاضی حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ تکمیل ثبت نام، اقدام به بررسی پرونده و مصاحبه با متقاضی و بازدید از محل زندگی ایشان و تحقیق محلی می‌نماید و نتیجه را به کارگروه مراقبت از کودکان و نوجوانان بهزیستی شهرستان اعلام می‌نماید. کارگروه مذکور در حضور متقاضی اقدام به بررسی پرونده و انجام مصاحبه می‌نماید و نتیجه و تصمیم نهایی کارگروه در صورت جلسه منعکس و در سامانه ملی فرزندپذیری درج می‌گردد.

چنانچه کارگروه شهرستان موافق سپردن کودک به خانواده میزبان در قالب مراقبت موقت باشد، پرونده از طریق سامانه مذکور به کارگروه استانی مراقبت از کودکان و نوجوانان ارجاع می‌گردد. کارگروه مذکور ضمن مصاحبه مجدد با متقاضی و بررسی پرونده، چنانچه با تصمیم کارگروه شهرستان موافق باشد، سپردن کودک را تجویز می‌کند و چنانچه پرونده نیازمند تحقیقات بیشتر باشد، آن را به کارگروه شهرستان عودت می‌دهد و چنانچه مخالف باشد، تصمیم کارگروه شهرستان را نقض می‌کند.

چنانچه کارگروه شهرستان مخالف سپردن کودک به متقاضی باشد نیز مراتب به شرح اخیر در صورت جلسه ثبت و در سامانه مذکور درج می‌شود. این تصمیم ظرف یک ماه توسط متقاضی قابل اعتراض در کارگروه استان است.

در هر حال تصمیم کارگروه شهرستان قابل اعتراض نیست ولی متقاضی می‌تواند مجدداً درخواست خود را ثبت نماید؛ به عبارت دیگر تصمیم کارگروه استان علیرغم قطعیت، اعتبار امر مختوم نخواهد داشت. همانطور که مشاهده شد، سپردن کودک در قالب مراقبت موقت با «درخواست» متقاضی آغاز و با «تصمیم» کارگروه استان صورت می‌گیرد. لازم به ذکر است اعضای کارگروه شهرستان و استان جملگی از کارشناسان و مدیران اداره بهزیستی می‌باشند که در بندهای ۱۹ و ۲۰ ماده ۱ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» ذکر شده است.

۲-۲- تفاوت مراقبت موقت از سایر نهادهای مشابه

توجه قانونگذار به بهره‌مندی کودک از خانواده امری مسبوق به سابقه است و در قوانین مختلف تلاش شده است تا این حق برای کودک تامین گردد و امور وی بلامتصدی و بلامتکلیف نماند. در این راستا بند نخست ماده ۱۲۱۸ قانون مدنی نصب قیم را برای کودکان بی‌سرپرست مقرر نموده است. همچنین براساس شق نخست ماده ۱۱۸۴ قانون مدنی نیز اگر ولی قهری رعایت غبطه کودک را نکند و موجب ضرر به وی گردد، دادگاه ولی قهری را از سمت خود عزل و برای کودک قیم تعیین می‌کند. در مواردی که ولی قهری به دلایلی نظیر محبوس بودن نتواند تکالیف خود را در قبال کودک انجام دهد، طبق ماده ۱۱۸۷ قانون مدنی برای وی امین موقت تعیین خواهد شد. این اقدامات طبق بند ۱۳ ماده ۴ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ و ماده ۴۸ قانون امورحسبی در دادگاه خانواده محل اقامت کودک صورت می‌گیرد. علاوه بر نهادهای فوق، «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» نیز نهاد فرزندخواندگی را پیش‌بینی نموده است که طبق بند ۱۶ ماده ۴ قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ و ماده ۳۲ قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲ در دادگاه خانواده محل اقامت متقاضی فرزندخواندگی رسیدگی می‌شود. (سمسارزاده ۱۴۰۳، ۱: ۹۸).

با توجه به مطالبی که در مبحث اخیر گذشت، نهاد مراقبت موقت دارای تفاوت‌های اساسی با نهادهای فوق است. نخستین و اصلی‌ترین تفاوت در مرجعی است که به آن رسیدگی می‌کند. همانطور که پیش‌تر اشاره شد رسیدگی به موارد نصب قیم و امین و اعطای فرزندخواندگی در یک مرجع قضایی صورت می‌گیرد که همین امر موجب اطاله این فرآیندها می‌شود درحالی‌که سپردن کودکان به خانواده میزبان در قالب مراقبت موقت امری غیرقضایی بوده و به موجب قسمت اخیر ماده ۳۶ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» و همچنین ماده ۴۵ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲»، سازمان بهزیستی راساً بدان مبادرت می‌کند. با توجه به مواردی که درخصوص هدف ایجاد نهاد مراقبت بیان شد، بنظر می‌رسد مراقبت موقت خود بخشی از «فرآیند حمایت از کودک» است که در قالب یک برنامه مدون مددکاری توسط سازمان بهزیستی اجرا می‌شود. یکی از مراحل شش‌گانه‌ای فرآیند حمایت که «آیین‌نامه اجرایی ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۴۰۰» آن را تشریح نموده است،

«مداخله و انجام اقدامات لازم برای رفع خطر و ارایه خدمات تخصصی به کودکان در معرض خطر یا بزه‌دیده و همچنین خانواده آنهاست» که بند ۹ ماده ۱ این آیین‌نامه بدان پرداخته‌است.

۳-۲- شرایط مراقبت موقت

با توجه به مطالبی که گذشت، مشخص گردید نهاد مراقبت موقت دارای تفاوت اساسی با نهادهای مشابه است به همین دلیل شرایطی آن در مجموع به نحوی تنظیم شده‌است که حداکثر گستردگی و شمولیت را داشته‌باشد. ماده ۲ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست» بیان می‌کند تمامی کودکان، یعنی افراد زیر ۱۸ سال تمام، می‌توانند وارد چرخه مراقبت موقت شوند، درحالی‌که ماده ۹ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» کودکان زیر ۱۶ سال را قابل ورود به خانواده جایگزین دانسته‌است.

علاوه بر این، طبق ماده ۲۷ شیوه‌نامه فوق زوجین از بدو ازدواج و همچنین فارغ از اینکه فرزند دارند یا نه همچنین فارغ از قابلیت باروری ایشان، می‌توانند متقاضی مراقبت موقت شوند درحالی‌که در ماده ۵ قانون مذکور برای فرزندخواندگی می‌بایست حداقل ۵ سال از ازدواج زوجین گذشته‌باشد و از آن ازدواج صاحب فرزند نشده- باشند یا اینکه ناباروری آنان به تأیید پزشکی قانونی رسیده‌باشد.

همچنین ماده ۲۸ شیوه‌نامه مقرر می‌نماید بین خانواده میزبان و کودک می‌بایست فاصله سنی متناسب وجود داشته‌باشد و حداقل یکی از زوجین دارای حداقل مدرک تحصیلی دیپلم باشند؛ این شرط در سایر قوانین و نهادهای مشابه وجود ندارد و مویدی است بر گفته‌های اخیر که مراقبت موقت علاوه بر تأمین خانواده به دنبال آموزش، حمایت و توانمندسازی کودک است.

از حیث تعداد کودکانی که یک خانواده می‌تواند به مراقبت موقت بگیرد نیز لازم به ذکر است ماده ۵۲ شیوه‌نامه بیان می‌کند در مواردی که کودکان از یک خانواده نباشند حداکثر ۳ کودک قابل سپردن به خانواده میزبان هستند و در مواردی که کودکان از یک خانواده باشند محدودیتی از این حیث نخواهد بود. درحالی‌که ماده ۷ قانون «حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» حداکثر ۲ کودک را قابل سپردن به یک خانواده در قالب فرزندخواندگی می‌داند. در مواردی که کودکان از یک خانواده باشند نیز محدودیتی در این قانون ذکر نشده‌است.

درخصوص شرایط مالی حاکم بر مراقبت موقت نیز به موجب بند ۵ ماده ۲۸ شیوه‌نامه مربوطه کافی است خانواده میزبان از تمکن مالی نسبی برای پرورش و رفاه کودک برخوردار باشد با این وجود حتی حمایت مادی برای تأمین بخشی از مخارج کودک و حمایت از خانواده میزبان نیز در بند ۶ ماده ۱۵ و مواد ۶۷ و ۶۸ این شیوه‌نامه پیش‌بینی شده‌است. درحالی‌که ماده ۱۴ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» سپردن کودک به خانواده جایگزین در قالب فرزندخواندگی را منوط به تملیک اموال از خانواده جایگزین به فرزندخوانده می‌داند.

۳- آثار مراقبت موقت

در مباحث اخیر با مفهوم، مبنا، هدف، ماهیت و شرایط نهاد تازه تاسیس مراقبت موقت آشنا شدیم. در این مبحث به بررسی آثار این نهاد می‌پردازیم. بطورکلی مراقبت موقت می‌تواند آثاری نسبت به کودک، خانواده زیستی و خانواده میزبان به همراه داشته‌باشد که در ادامه به تفکیک مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۱-۳- آثار مراقبت موقت نسبت به کودک

نخستین و مهم‌ترین اثر مراقبت موقت بر کودک است. کودکی که بی‌سرپرست و بدسرپرست محسوب شده و دولت در راستای تکلیف مقرر در ماده ۲۰ پیمان‌نامه حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ مکلف به ایجاد نهادهای جایگزین برای بهره‌مندی کودک از خانواده شده‌است. بنابراین اثر مراقبت موقت بر کودک آن است که از یک خانواده مطلوب و کارآمد بهره‌مند خواهد شد و تحت حمایت آن به رشد و تعالی خواهد رسید.

۲-۳- آثار مراقبت موقت نسبت به خانواده زیستی

همانطور که پیش‌تر در خصوص فرآیند حمایت از کودکان در معرض خطر شدید و قریب الوقوع و وضعیت مخاطره‌آمیز موضوع «قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹» و آیین‌نامه اجرایی ماده ۶ آن ذکر شد، اصل اولیه در حمایت از کودکان احترام به جایگاه و اولویت خانواده زیستی آنهاست در همین راستا مراقبت موقت نیز به عنوان یک اقدام حمایتی، فی‌نفسه و اولاً بالذات نافی جایگاه خانواده زیستی کودک نمی‌باشد و «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست» در ماده ۸ خود به اصل مشارکت خانواده و در بند ۴ آن به «مشارکت خانواده در مداخلات و فرآیند درمانی جهت التیام آسیب و رفع خطر ناشی از سوء رفتار و بی‌توجهی و سهل‌انگاری، ارتقای رشد و تکامل طفل و نوجوان» اشاره کرده‌است و به دنبال حفظ رابطه ایمن کودک با خانواده زیستی اوست و حق بازپیوند به خانواده زیستی خود را محفوظ می‌داند و همزمان با این که کودک تحت مراقبت موقت خانواده میزبان قرار دارد و اقدامات هدفمند فوق درخصوص وی اجرا می‌شود، طبق ماده ۷۳ شیوه‌نامه مذکور اقدامات حمایتی و مددکاری لازم از خانواده زیستی نیز صورت می‌گیرد تا خانواده نیز آماده بازپیوند کودک گردد. در واقع قانونگذار علیرغم آنکه در مواردی حضانت فرزند را از والدین سلب یا تحدید می‌کند ولی این امکان را به والدین می‌دهد که با رفع ویژگی‌ها و اوصاف نامطلوب خود، مجدد از حق حضانت خود بهره‌مند گردند (قبادیان و محمدی‌رزینی^{۱۵}، ۱۴۰۳: ۱۱۱) با این حال چنانچه وضعیت خانواده زیستی به نحوی باشد که ارتباط آن‌ها با کودک برخلاف مصالح عالیه کودک باشد یا اینکه امکان بازپیوند کودک به خانواده زیستی به سبب عدم رفع موانع و اوصاف نامطلوب موجود در والدین منتفی گردد یا حکمی از مرجع قضایی در راستای ماده ۳۶ قانون فوق درخصوص تحدید یا سلب حضانت و ولایت کودک از والدین صادر شود، خانواده زیستی جایگاه اولیه خود را از دست خواهد داد.

۳-۳- آثار مراقبت موقت نسبت به خانواده میزبان

در ماده ۶۹ «شیوه‌نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی‌سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» به موارد لغو مراقبت موقت می‌کند. براین اساس: «در موارد زیر کمیته شهرستان می‌تواند در مورد مراقبت موقت بازنگری و مراقبت از کودک را به خانواده دیگر بسپارد یا او را به مرکز نگهداری منتقل کند: ۱- در صورتی که ... مشخص شود، ادامه حضور کودک در خانواده میزبان به مصلحت وی نیست؛ ۲- در صورتی که سلامت جسمی و روانی کودک در معرض خطر باشد یا کودک به هر شکلی طرد شده باشد یا مورد بی‌توجهی و سهل‌انگاری یا سوء رفتار قرار گرفته‌باشد؛ ۳- در صورتی که خانواده میزبان شرایط تعیین شده این شیوه‌نامه را از دست بدهد؛ ۴- چنانچه حضور کودک و نوجوان در خانواده میزبان، موجب بروز ناسازگاری شدید میان اعضای خانواده گردد؛ ۵- در صورتی که خانواده یا کودک و نوجوان مایل به ادامه مراقبت موقت نباشد.»

در غیر از موارد فوق کودک تا زمان بازپیوند به خانواده زیستی در قالب مراقبت موقت نزد خانواده میزبان می ماند و از این حیث مراقبت موقت محدود به بازه زمانی مشخصی نیست، تا اینکه طبق ماده ۷۲ «شیوه نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» امکان بازگشت کودک به خانواده زیستی میسر نگردد. در این صورت نهاد مراقبت موقت او را برای ورود به فرآیند فرزندخواندگی و خانواده جایگزین آماده می کند. در این مرحله، در صورت تمایل خانواده میزبان اقدامات لازم جهت تبدیل وضعیت از خانواده میزبان به خانواده جایگزین صورت می گیرد تا کودک به جای مراقبت موقت تحت نهاد فرزندخواندگی در همان خانواده بماند؛ در واقع مراقبت موقت در موارد انتقال امکان بازپیوند، نوعی حق تقدم در فرزندخواندگی کودک تحت مراقبت برای خانواده میزبان ایجاد می کند. در صورتیکه خانواده میزبان تمایلی به این تغییر وضعیت و اخذ فرزندخواندگی کودک نداشته باشد، واحد مددکاری بهزیستی اقدامات لازم جهت خروج کودک از خانواده میزبان و ورود وی به خانواده جایگزین را در برنامه حمایتی و مددکاری کودک اعمال خواهد کرد.

نتیجه گیری

خانواده به عنوان نخستین محیط اجتماعی که کودک وارد آن می شود نقش مهمی در قبال کودک برعهده دارد. اسناد و قوانین مختلف داخلی و بین المللی نظیر ماده ۱۸ پیمان نامه حقوق کودک و ماده ۱۱۷۸ قانون مدنی «تربیت کودک» را به عنوان تکلیفی برای والدین تلقی نموده است. متناظر چنین تکلیفی بر والدین، حق برخورداری از خانواده و تربیت و جامعه پذیر شدن در بطن آن برای کودک است که در مواد ۵، ۹، ۱۰ و ۱۸ پیمان نامه حقوق کودک و اصل ۱۰ و بند ۲ اصل ۲۱ از قانون اساسی و مواد ۱۱۰۴، ۱۱۶۸، ۱۱۷۵ و ۱۱۷۸ قانون مدنی مورد تصریح قرار گرفته است. پیمان نامه حقوق کودک که جمهوری اسلامی ایران نیز به موجب «قانون اجازه الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۰۱» به آن پیوسته و به موجب ماده ۹ قانون مدنی در حکم قانون تلقی شده و لازم الاجرا است، در ماده ۲۰ خود دولت ها را مکلف نموده تا با توسل به طرقی نظیر خانواده جایگزین، فرزندخواندگی، کفالت، امین موقت و... «حق برخورداری از خانواده» را برای کودکانی که بطور موقت یا دائم از نعمت خانواده محروم اند نیز تامین نماید. علی رغم آنکه نهادهای فوق در قانون مدنی و «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» پیش بینی شده است قانونگذار در راستای ماده ۳۶ «قانون حمایت از کودکان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» و ماده ۱۳ آیین نامه اجرایی این قانون اقدام به تصویب «شیوه نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست» در تاریخ ۱۴۰۲/۰۵/۲۵ و تاسیس نهاد مراقبت موقت نمود که هدف از آن کاهش میزان حضور کودک در مراکز نگهداری بهزیستی، تامین حداکثری حق بهره مندی کودک از خانواده، تسهیل فرآیند بازپیوند کودک به خانواده زیستی است که در خارج از محیط مرجع قضایی و راسا توسط سازمان بهزیستی صورت می گیرد به همین دلیل منطقی فرآیند تحقق آن سریع تر از فرآیند اعطای فرزندخواندگی بوده و از مقایسه ماده ۲۸ «شیوه نامه مراقبت موقت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۴۰۲» با مواد ۵ و ۶ «قانون حمایت از کودکان و نوجوانان بی سرپرست و بدسرپرست مصوب ۱۳۹۲» مشخص است که دایره مشمولین بیشتری داشته و شرایط و فرآیند سپردن کودک نیز با تشریفات و شرایط کمتری همراه است. مراقبت موقت بدون آنکه محدود به بازه زمانی مشخصی باشد تا زمان

لغو مراقبت موقت یا بازپیوند کودک به خانواده زیستی یا تبدیل وضعیت وی به فرزندخواندگی ادامه خواهد داشت.

پی‌نوشت‌ها

1. Sharepoor	9. Clark
2. Mahdavi & Others	10. Munro
3. Peyvandi	11. Kyvsgaard
4. Niazpour	12. Casey
5. Karimi & Chalbi	13. Tajar
6. Short-term Foster Family	14. Samsarzadeh
7. Shiri	15. Ghobadian & Mohammadi Razini
8. Mahdavi	

References

- Casey, S. (2011). *Understanding Young Offenders: Developmental Criminology*, *The Open Criminology Journal*, Vol. 4, pp. 13-22.
- Clark, J.W. (2010). *Psychological Theories of Crime*, In J. Mitchell Miller (Ed.), *21st Century Criminology: A Reference Handbook*, Los Angeles: Sage Publications.
- Ghobadian, A. & Mohammadi Razini, S. (2024). *The Best Interests of the Child in Jurisprudence, Law, and International Documents*, 2nd ed., Tehran: Judiciary Publishing.
- Karimi, A. & Chalbi, A. (2008). "Introduction and Elaboration of Hohfeld's Application in the Area of Children's Rights", *Private Law Studies*, Fall 2008, Vol. 38, No. 3, pp. 211-232.
- Kyvsgaard, B. (2004). *The Criminal Career*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mahdavi, M. (2024). *Crime Prevention*, 5th ed., Tehran: SAMT Publishing.
- Mahdavi, M., Modarres, M.S. & Bahremand, H. (2020). "The Role of Religious Parenting Style in Preventing Juvenile Delinquency", *Crime Prevention Approach*, Vol. 3, No. 1, pp. 13-40.
- Munro, Eileen, *Child Protection*. London: Sage, 2007.
- Niazpour, A.H. (2012). "The Discourse of the Convention on the Rights of the Child in Crime Prevention", *Criminal Law Research Journal*, Vol. 3, No. 2, pp. 187-204.
- Peyvandi, G. (2022). *Children's Rights*, 5th ed., Qom: Institute of Culture and Islamic Thought.
- Samsarzadeh, A. (2024). *Guardianship and Legal Incapacity*, 10th ed., Tehran: Judiciary Publishing.
- Sharepoor, M. (2013). *Sociology of Education*, 10th ed., Tehran: SAMT Publishing.
- Shiri, A. (2018). "Criminal Policy from Internal to External Control of Crime", *Public Policy Quarterly*, No. 3, pp. 103-121.
- Tajar, J. (2020). "An Evaluation of Standards and Psychosocial Issues of Orphaned Children in Iran", *Mashhad University of Medical Sciences Journal*, Vol. 63, No. 1, pp. 2301-2311.